

Door: coördinatoren
onderwijsondersteuning

Karen van Hese
Jessica de Vos

[DYSLEXIE]

Inhoud

Dyslexie	2
Algemene inleiding	2
Diagnose	2
Protocol dyslexie RGO	3
Inleiding	3
Veel voorkomende problemen door dyslexie	3
Problemen die bij ieder schoolvak spelen	3
Problemen bij de taalvakken	3
Problemen bij de exacte vakken	4
Problemen bij zaakvakken	4
Leerlingen zonder dyslexieverklaring	4
Signalering in de brugklas	4
Dyslexie onderzoek	4
Leerlingen met dyslexieverklaring	4
Begeleiding dyslectische leerlingen op de RGO	5
Hulpmiddelen/maatregelen/faciliteiten (zie ook bijlagen)	5
Dispensatie Frans of Duits bij dyslectische leerlingen	7
Communicatie	7
Namenlijst dyslectische leerlingen RGO	7
(Nieuwe) docenten	7
Informerende ouders	7
Literatuurlijst	8
Stappenplan dyslexiescreening brugklas	9
Dyslexie: hulpmiddelen/maatregelen/faciliteiten - TOP 5	10
Tips en trucs voor (dyslectische) leerlingen	11
Handreikingen en tips voor docenten	12

Dyslexie

Algemene inleiding

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door hardnekkige problemen in de automatisering van de woordidentificatie (lezen) en/of schriftbeeldvorming (spellen).

Stichting Dyslexie Nederland

Dyslexie gaat om een ernstige lees- en/of spellingsachterstand die hardnekkig is, ondanks voldoende gelegenheid tot leren. Het automatiseringstekort uit zich in het VO vooral bij complexe taken (lange teksten, functionele schrijfp opdrachten) en moderne vreemde talen. De problemen verdwijnen niet ondanks extra hulp en aandacht. Uit de definitie wordt duidelijk dat het vaststellen van dyslexie gebonden is aan voorwaarden en normen.

Dyslexie is een handicap die niet te verhelpen is. Het probleem ontstaat door de functiestoornis in de hersenen. Het is niet altijd gemakkelijk dyslexie te herkennen; dyslexie komt in verschillende gradaties voor, van zwak tot zeer ernstig. (Schoots, 2002)

Dyslexie heeft een genetische factor. Een diagnose kan alleen worden gesteld door een GZ-psycholoog of -orthopedagoog met diagnostiekaantekening.

Diagnose

Stichting Dyslexie Nederland (SDN) stelt zich ten doel wetenschappelijke inzichten omtrent dyslexie naar de praktijk te vertalen. Ze maakt een onderscheid tussen de onderkende, de verklarende en de handelingsgerichte diagnose.

Onderkende diagnose heeft tot doel op basis van objectief waarneembare kenmerken iemand dyslectisch te classificeren. De SDN noemt vijf criteria waaraan moet worden voldaan.

De verklarende diagnose heeft tot doel uitspraken te doen over de individugebonden cognitieve factoren die in dit geval de stoornis oproepen en/of in stand houden.

De handelingsgerichte diagnose heeft tot doel om aangrijpingspunten voor behandeling vast te stellen, die leiden tot een oplossing of vermindering van de onderwijsbelemmeringen. We maken onderscheid in taakrelevante en taakgerichte aangrijpingspunten.

Protocol dyslexie RGO

Inleiding

Dyslexie is door de overheid erkend als leerstoornis. In dit protocol beschrijven we hoe we op de RGO omgaan met leerlingen met dyslexie. De signalering en begeleiding van leerlingen met dyslexie vanaf de brugklas tot en met het Centraal Examen wordt beschreven. Het uitgangspunt is een goede afstemming tussen de hulpvraag van de dyslectische leerling en de begeleiding die onze school kan bieden. Op de RGO hebben we afspraken met betrekking tot de begeleiding en faciliteiten van en voor dyslectische leerlingen. Deze afspraken zijn onder andere tot stand gekomen op basis van aanbevelingen in het landelijk Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs.

Veel voorkomende problemen door dyslexie

Problemen die bij ieder schoolvak spelen

Het leren van feiten: dyslectische leerlingen hebben grote moeite met het onthouden van losse gegevens. Woordjes 'stampen' kan moeilijkheden opleveren, zowel wat betreft de betekenis als de schrijfwijze. Het leren van jaartallen, plaatsnamen, formules, afkortingen en muzieknoten kan moeizaam gaan.

Opletten en aantekeningen maken: omdat de leerling moeite heeft met het onderscheiden van hoofd- en bijzaken is het lastig om goede aantekeningen te maken. Als de leerling de hoofdzaken al uit het gesproken woord heeft kunnen halen, moet hij deze omzetten in schrift. Dit gaat met de nodige moeite. Nieuwe gesproken woorden gaan aan de leerling voorbij.

Spreeken: dyslectische leerlingen hebben soms moeite met het vinden van de juiste woorden. Hierdoor maken ze verbaal een zwakke indruk.

Lezen van grote stukken tekst: doordat de leerling problemen heeft met de herkenning van woorden of doordat de leerling onzorgvuldig leest, kost het meer tijd de tekst goed te begrijpen. Ditzelfde kan gelden voor vragen bij een repetitie: eerst moet een dyslectische leerling zien te ontcijferen wat er staat. Daarna komt er plaats vrij voor begrip van wat er staat.

Problemen bij de taalvakken

Bij het leren van de vreemde talen beginnen de problemen, die voor een groot deel waren overwonnen bij het leren van Nederlands, opnieuw. Evenals bij het Nederlands zien we dat leerlingen bij vreemde talen:

- moeilijk verschillen kunnen horen tussen de klanken in woorden;
- moeite hebben met het uiteenrafelen van woorden en samenvoegen van klanken of klankgroepen;
- problemen hebben met de uitspraak of woorden verhaspelen. De uitspraak is vaak matig, want dyslectische leerlingen proberen door een fonetische uitspraak vat te krijgen op de schrijfwijze;

- problemen kunnen hebben met articuleren, namelijk slordig of onduidelijk uitspreken;
- in sommige gevallen moeite hebben met het onthouden en toepassen van grammatica.

Problemen bij de exacte vakken

Ook bij wis-, natuur- en scheikunde speelt dyslexie een rol. Cijfers en tekens moeten goed gelezen worden, net als letters. De hoeveelheid tekst is in de huidige methodes vaak groot. Bij exacte vakken spelen precies dezelfde problemen als bij overige vakken. Vaak draait een dyslectische leerling bij het uitspreken van getallen de eenheden en tientallen om.

Problemen bij zaakvakken

Zaakvakken vragen veel begrip van de leerlingen door de stukken tekst die ze moeten lezen. De teksten bevatten vaak veel informatie. Dyslectische leerlingen hebben moeite met het onderscheiden van de hoofd- en bijzaken. Ze hebben meer tijd nodig om de inhoud van de tekst in zich op te nemen.

Leerlingen zonder dyslexieverklaring

Signalering in de brugklas

Om dyslectische leerlingen zo snel mogelijk op te sporen, neemt de RGO in de eerste lesmaanden in het brugklasjaar screeningstesten af bij de leerlingen die met opvallende lees-/spellingsachterstanden naar het VO zijn gekomen en bij de leerlingen die een opvallende score hebben op de CITO-toets 0. Het lees- en spellingsniveau wordt gemeten met een zinnendictee en een stilleestoets. Deze testen worden in groepsverband afgenomen. Voor meer informatie zie stappenplan dyslexiescreening in de bijlagen.

Dyslexie onderzoek

Op basis van alle verzamelde informatie wordt voor de leerlingen die daarvoor in aanmerking komen verder onderzoek opgestart. Voor meer informatie zie stappenplan dyslexiescreening in de bijlagen.

Als de diagnose dyslexie is gesteld, kunnen de leerlingen en ouders een gesprek aanvragen en/of een informatieavond bijwonen, waarin gesproken kan worden over bijvoorbeeld:

- wat is dyslexie?
- wat heb je er in het verleden van gemerkt?
- heb je al eerder hulp gehad op school, wat was het effect daarvan?
- waar loop je nu op de middelbare school tegenaan?
- wat kan je zelf doen om minder last te hebben van je dyslexie?
- uitleg over het dyslexiebeleid op de RGO
- uitleg over leerstrategieën

Leerlingen met dyslexieverklaring

Leerlingen die op de RGO komen met een dyslexieverklaring moeten een kopie van de dyslexieverklaring op school afgeven bij de coördinator onderwijsondersteuning. De coördinator onderwijsondersteuning zorgt ervoor dat de verklaring in het dossier bij de administratie komt en dat de diagnose vermeld wordt in het lvs (leerlingvolgsysteem).

Een geldige dyslexieverklaring moet voldoen aan een aantal criteria:

- het onderzoek moet afgenomen zijn door een erkend en bevoegd persoon
- de verklaring dient volgens de landelijke richtlijnen te zijn opgesteld
- er dient een conclusie te zijn die vermeldt dat de leerling dyslectisch is

Bij twijfel en/of onduidelijkheid over de dyslexieverklaring behoudt de RGO zich het recht voor navraag te doen bij de instelling die de verklaring heeft afgegeven.

De leerlingen die behandeld worden voor dyslexie, krijgen daar geen vrij voor van school. Het is wel mogelijk dat de behandelaar de behandeling na schooltijd geeft op de RGO. Als dit aan de orde is, kunnen ouders contact opnemen met de coördinator onderwijsondersteuning.

Begeleiding dyslectische leerlingen op de RGO

Om de begeleiding van leerlingen mogelijk te maken gelden de volgende afspraken:

- Ouders stellen de school op de hoogte van de diagnose dyslexie. Bij aanmelding of direct na vaststelling van dyslexie moet een kopie van de verklaring en het bijbehorende onderzoeksverslag ingeleverd worden. Zonder geldige verklaring kan de RGO geen faciliteiten verlenen.
- Alle dyslectische leerlingen krijgen eenmalig een dyslexiekaart, met daarop naam en leerlingnummer. Aan het begin van het schooljaar gaat de mentor na of deze leerlingen nog in het bezit zijn van de dyslexiekaart. Indien nodig kan de mentor een nieuwe kaart aanvragen bij de coördinator onderwijsondersteuning.
- Indien het wenselijk is de leerling specifieke problemen in kaart te brengen, of als de leerling dreigt vast te lopen door zijn of haar dyslexie, kan de mentor in samenspraak met de ouders, de leerling aanmelden bij de coördinator onderwijsondersteuning. Na ontvangst van de aanmelding gaat deze na welke begeleiding gewenst en mogelijk is.
- Indien ouders vragen hebben of advies willen, kunnen zij contact opnemen met de coördinator onderwijsondersteuning.

Hulpmiddelen/maatregelen/faciliteiten (zie ook bijlagen)

Hulpmiddelen ondersteunen de leerlingen hun kennis te tonen. Voor alle duidelijkheid: de hulpmiddelen helpen de leerlingen niet aan het goede antwoord.

- Dyslectische leerlingen kunnen gesproken schoolboeken bij Dedicon bestellen via school.
- Het is mogelijk dat een leerling toetsen maakt op een laptop (van school). Dit moet via de mentor worden aangevraagd bij de coördinator onderwijsondersteuning. De coördinator onderwijsondersteuning bespreekt de aanvraag met de teamleider. Bij een positief besluit legt de coördinator onderwijsondersteuning de werkwijze/regeling vast in een handelingswijzer.
- Indien een dyslectische leerling gebruik wil maken van dyslexiesoftware in de vorm van Kurzweil moet dit besproken door de mentor en de ouders met de coördinator onderwijsondersteuning.
- Een dyslectische leerling heeft recht op extra werktijd (max. 25%) bij het maken van toetsen.
- Dyslectische leerlingen hebben baat bij een duidelijke lay-out en een goed leesbaar lettertype, voldoende regelafstand en genoeg lege ruimte tussen de opgaven. Arial 12 of Verdana 12 zijn erg geschikt voor dyslectische leerlingen. Een vergroting is niet nodig.
Het CE is in puntgrootte 12 en mag niet vergroot worden, de letters in tabellen en grafieken worden niet tot puntgrootte 12 vergroot. Een loep(liniaal) kan voor de gewenste vergroting zorgen.
- Indien de toets op het (digitale) bord wordt gegeven, kunnen de dyslectische leerlingen een toets op papier uitgereikt krijgen.
- Toetsen worden niet op gekleurd papier afgedrukt. Leerlingen die dat willen kunnen een gekleurde leesliniaal aanschaffen (ca. 3,- per stuk) via de coördinator onderwijsondersteuning. Met deze liniaal lijkt het papier gekleurd.
- Dyslectische leerlingen hebben maximaal 1 taal/luistertoets, waarvoor geleerd moet worden, per dag.
- Fouten in spelling en zwakke formuleringen mogen niet negatief van invloed zijn op de beoordeling als ze geen onderdeel van de toets zijn. Indien spelling en formulering wel worden getoetst, gelden compenserende maatregelen. Deze zijn voor de talen per vaksectie vastgelegd.
- Leerlingen zetten een D boven aan het antwoordenblad om de docent tijdens het nakijken te herinneren aan dyslexie;
De vaksecties Nederlands, Engels, Frans en Duits hebben intern afspraken gemaakt over het nakijken van werk van een dyslectische leerling.
- Waar mogelijk en waar nodig kan de docent een dyslectische leerling aanbieden om incidenteel een toets of schriftelijke overhoring ook mondeling af te nemen. Dit mag alleen in overleg met de coördinator onderwijsondersteuning/teamleider.
- Onverwachte leesbeurten worden bij dyslectische leerlingen zoveel mogelijk beperkt. Een docent kan wel aan de leerling vragen een leesbeurt voor een les voor te bereiden.

- Faciliteiten eindexamen: Leerlingen die in het bezit zijn van een dyslexieverklaring kunnen tijdens het CE gebruik maken van de volgende faciliteiten. Deze faciliteiten worden door de examencommissie voor 1 november aangevraagd bij DUO.
 - extra examentijd
 - gebruik laptop
 - verklanking (voorlezen van teksten, d.m.v. Kurzweil)(De voorwaarde is dat de leerling ook in voorgaande jaren (minimaal een half jaar en in ieder geval gedurende het voorafgaande schooljaar) van deze faciliteiten gebruik gemaakt heeft en tijdens de schoolexamens heeft gewerkt met Kurzweil).

Dispensatie Frans of Duits bij dyslectische leerlingen

De RGO kent in principe geen dispensatie toe voor Frans of Duits op havo en vwo. De RGO kent op vmbo/mavo alleen bij hoge uitzondering dispensatie toe indien alle onderstaande bepalingen in acht worden genomen:

- Dispensatie is alleen mogelijk voor één van de twee talen Frans of Duits. Tussentijds switchen voor een van beide vakken is niet mogelijk.
- Ouders dienen altijd een schriftelijke aanvraag met motivatie bij de teamleider in.
- Dispensatie is alleen mogelijk wanneer sprake is van een probleem als gevolg van dyslexie en niet van een capaciteiten- of motivatieprobleem. Dit is aantoonbaar in een officiële dyslexieverklaring en een capaciteitenonderzoek.
- De leerling kan het betreffende vak Frans/Duits NIET kiezen in zijn profiel in de bovenbouw (ook niet in de vrije ruimte). Dispensatie beïnvloedt de doorstroommogelijkheden.
- Dispensatie is alleen mogelijk als sprake is van voldoende perspectief op de betreffende afdeling (een leerling mag zonder de betreffende taal (Frans/Duits) niet alsnog in bespreking vallen). Dispensatie gebeurt uitsluitend tussentijds of aan het einde van een periode en nooit bij aanvang van een nieuw jaar (de leerling heeft ten minste geprobeerd het vak in het nieuwe jaar te volgen).
- Alle andere beschikbare hulpmiddelen (Kurzweil, ingesproken studieboeken, werken met laptop etc.) zijn geprobeerd en hebben zichtbaar geen effect gehad.
- Het toekennen van dispensatie gebeurt altijd in overleg met de betreffende vakdocent. De vakdocent is akkoord en van mening dat de leerling zichtbaar moeite heeft met het vak. Teamleider en coördinator onderwijsondersteuning zijn ook akkoord. Het bevoegd gezag beslist uiteindelijk over de toekenning van de dispensatie.
- De lesuren die vrijkomen door de dispensatie worden ingezet voor extra oefening van de andere talen. De leerling werkt deze uren onder toezicht in de trajectgroep. Tijdens een toetsweek, op het moment dat de klas de toets van het dispensatievak maakt, werkt de leerling op school in de trajectgroep.

Communicatie

Namenlijst dyslectische leerlingen RGO

De coördinator onderwijsondersteuning houdt een lijst bij met alle dyslecten op school. Deze lijst is voor alle docenten inzichtelijk in Magister.

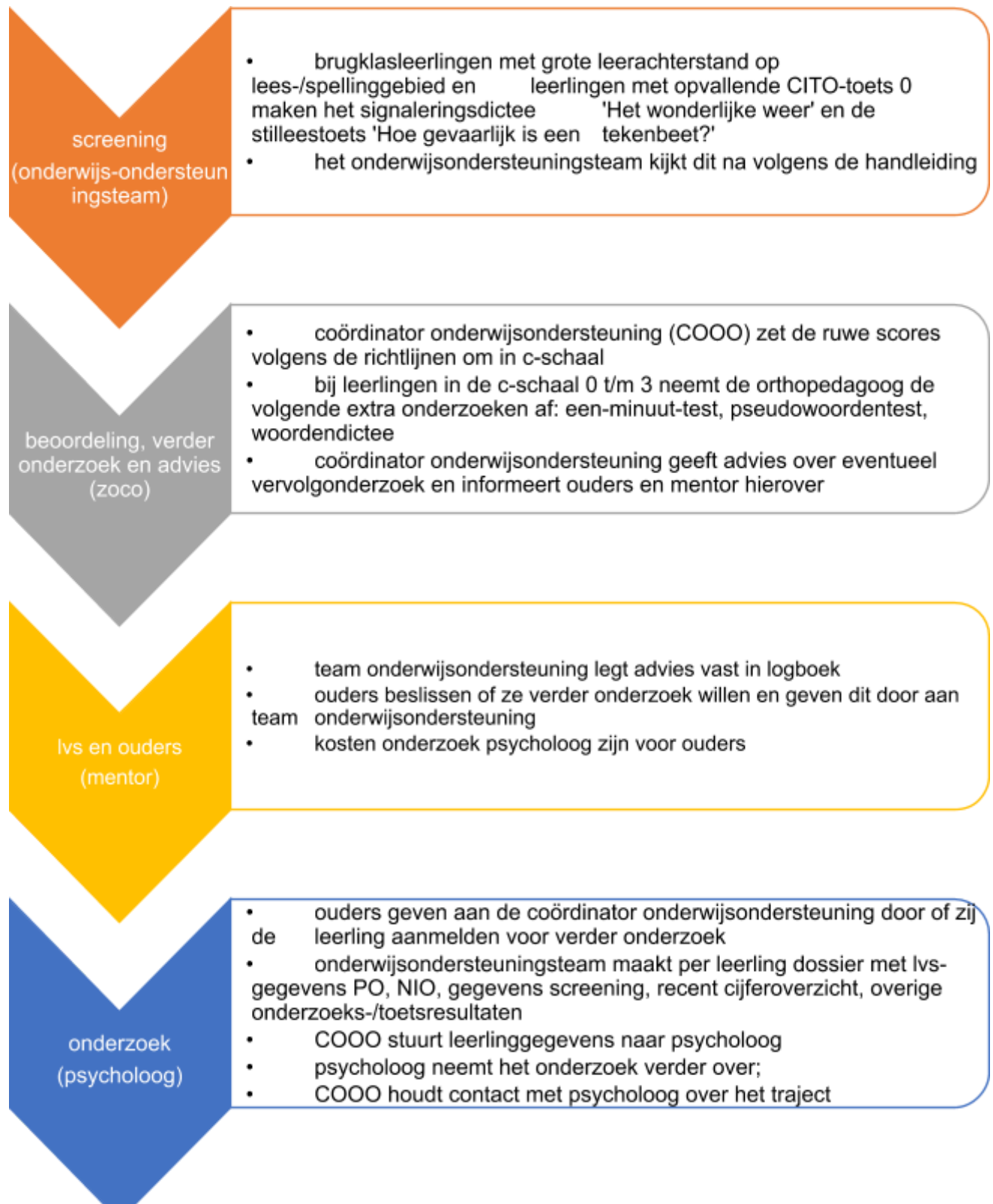
Bij tussentijdse wijzigingen past het team onderwijsondersteuning de lijst aan. De mentor van de leerling maakt deze wijzigingen kenbaar in het logboek van de leerling en via de mail. Het onderwijsondersteuningsteam legt de gestelde diagnose(s) van een leerling vast in Magister bij 'kenmerken', waar ook de verklaring digitaal wordt opgeslagen.

Literatuurlijst

- Balans Magazine. Tijdschrift over leer-, ontwikkelings- en gedragsstoornissen
- Website: www.balansdigitaal.nl
- www.masterplandyslexie.nl
- Cox, A. eindredactie (2004). Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs, deel 1 en 2. Publicatie van KPC Groep, WOSO, Radboud Universiteit, Expertisecentrum Nederlands.
- Schoots-Wilke, H. (2002). Dyslexie, een praktische gids voor scholen voor voortgezet onderwijs. Publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Den Haag. Downloaden via pdf-file: www.mincow.nl/onderwijs/dyslexie

Stappenplan dyslexiescreening brugklas

(eventueel ook voor leerlingen uit hogere klassen)

Tips en trucs voor (dyslectische) leerlingen

Omgaan met dyslexie in de praktijk. Onderstaand wat tips en trucs, probeer ze uit en ervaar wat bij jou helpt en wat niet.

leren

- regelmatig herhalen
- mannelijk, vrouwelijk, onzijdig een eigen kleur geven; bijv. m blauw markeren, v roze, o geel of zet ze gegroepeerd op een gekleurd blad.
- verwerk tekst in een schema of tekening; verminder de hoeveelheid tekst
- maak eens een mindmap (zelf tekenen of digitaal)
- probeer te begrijpen en niet letterlijk te leren
- doe wat met de tekst, behalve alleen lezen
- maak gebruik van wrts of andere programma's
- maak een poster en hang deze op
- kijk naar Engelse (FA/DU) films met Engelse (FA/DU) ondertiteling
- probeer vreemde woorden eens te onthouden door 'hakken en plakken'
- zoek de songtekst op van een Frans/Duits/Engels liedje en zing mee
- maak kopieën van de leertekst en markeer hoofd- en bijzaken
- breng kleur aan in leerteksten; dat onthoudt makkelijker

toets maken

- toets afdekken (leg een leeg blaadje over vragen die je nog moet maken)
- denk aan wat je wel weet
- gebruik je extra tijd
- markeer de kernwoorden in de vraag
- controleer of je concreet antwoord op de vraag hebt gegeven
- sla regels over tussen de antwoorden
- maak gebruik van een gekleurde leesliniaal als je dat prettig vindt
- schrijf een D boven je toets
- schrijf netjes en werk overzichtelijk

huiswerk maken

- maak een weekplanning en een dagplanning
- begin met een vak dat je leuk vindt
- wissel maken en leren af
- plan niet twee talen achter elkaar
- maak gebruik van gesproken/voorgelezen boeken (Dedicon)
- maak op vaste tijden je huiswerk
- plan je vrije tijd
- werk op een opgeruimde werkplek waar je niet gestoord wordt (social media uit)
- zet een rustig achtergrondmuziekje aan dat de omgevingsgeluiden overstemt
- werk op tijd; maak gebruik van timer of (kook)wekker

Handreikingen en tips voor docenten

Bron: Masterplan dyslexie.nl; meer handreikingen in 'Protocol dyslexie VO, deel 2'

De [dyslectische] leerling kan het zelf

- Leer leerlingen het leesdoel vast te stellen (Waarom ga ik dit lezen?) hun strategie te bepalen (ik let vooral op de kopjes, illustraties etc.) en te evalueren (werkt dit of moet ik het de volgende keer anders aanpakken?)
- Leer leerlingen door te vragen naar de bedoelingen (wat bedoelt u met 'bestudeer', 'lees door' of 'bekijk'?)
- Leer leerlingen voorkennis op te roepen en voorspellingen te gebruiken: *Wat weet ik al van het onderwerp? Wat kan de tekst daaraan toevoegen?*
- Leer leerlingen de juiste strategie te kiezen: *Welk probleem lost deze strategie op? Hoe moet ik deze strategie gebruiken?*
- Leer leerlingen te controleren of ze de tekst begrijpen: *Welke voorstelling heb ik bij deze tekst?*
- Leer leerlingen strategieën toe te passen bij de zaakvakken

De [dyslectische] leerling bij de les

- **Het aanbod:**
 - geef de doelen aan: gebruik het bord en licht toe
 - leg verband met het voorgaande
 - houd rekening met verschillen in leerstijlen
 - varieer in aanbod: visueel, auditief, handelend, met gebaren
- **Nieuwe vaktermen:**
 - geef voldoende uitleg en oefening
 - maak een lijst met termen (alfabetisch per schooljaar)
- **Aantekeningen maken:**
 - geef hoofd- en bijzaken aan
 - publiceer de handout op de elo
- **Huiswerk:**
 - geef huiswerk op tijd op; zet het op het bord
 - zorg voor rust tijdens het noteren, geef toelichting erna
- **Toetsen en beoordelen:**
 - zorg voor heldere lay out van de toets

In gesprek met de [dyslectische] leerling

- spreek duidelijke en positieve verwachtingen uit
- wees duidelijk over regels en de consequenties ervan
- luister naar de leerling
- trek niet te snel conclusies, maar vraag om een toelichting: *wat heeft de leerling gedaan? hoe heeft hij het aangepakt?*
- vraag wat u kunt betekenen voor de leerling: *waar heeft hij moeite mee bij uw vak?*
- reageer op signalen van de leerling
- **Feedback geven:**